

Rannsóknarstofa í textíl, stofnár 2020

Ársskýrsla fyrir árið 2022

Höfundur skýrslu: Ásdís Jóelsdóttir, formaður Rannsóknarstofu í textíl

Innihald:

- Yfirlit yfir stjórnaraðila stofunnar
- Markmið og starfsreglur
- Verkefni og fundir
- Menntakvika, málstofur og erindi
- Textílvarp Rannsóknarstofu í textíl á Spotify

Samþykki fyrir stofnun stofunnar innan Menntavísindastofnunar Háskóla Íslands lá fyrir haustið 2019, en stofnfundur Rannsóknarstofu í textíl var haldinn fimmtudaginn 30. janúar 2020 kl. 17, nánar í textílstofu Menntavísindasviðs Háskóla Íslands í Skipholti 37. Faglegt bakland að baki stofnun stofunnar er skipað 16 aðilum úr ólíkum áttum, m.a. öllum skólastigum. Stofnun stofunnar er að frumkvæði Ásdísar Jóelsdóttur sem er lektor í textíl og hönnun við MVS HÍ. Árið 2022 voru um 40 skráðir aðilar að rannsóknarstofunni og eru þeir úr ýmsum áttum; skólafólk, kennarar, hönnuðir, listamenn o.s.frv. Að rannsóknarstofunni standa formaður (og stofnandi) frá Menntavísindasviði Háskóla Íslands, fulltrúar frá Listaháskóla Íslands, formenn og varaformenn frá Félagi textílkennara í grunnskólum og Félagi fata- og textílkennara í framhaldsskólum.

Yfirlit yfir stjórnaraðila stofunnar:

Formaður

Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun við Menntavísindasvið Háskóla Íslands.

Stjórn

Ásdís Jóelsdóttir, MVS HÍ

Katrín María Káradóttir, Listaháskóli Íslands

Soffía M. Magnúsdóttir, formaður Félags fata- og textílkennara í framhaldsskólum

Sigríður Hjartardóttir, textílkennari við Vatnsendaskóla í Kópavogi og í stjórn Félags textílkennara í grunnskólum.

Meðstjórnendur (eru einnig virkir með stjórninni)

Eva María Árnadóttir, Listaháskóli Íslands

Pórunn María Jónsdóttir, varamaður í stjórn Félags fata- og textílkennara í framhaldsskólum

Kristín Garðarsdóttir, textílkennari við Vífilsstaðaskóla í Hafnarfirði og formaður Félags textílkennara í grunnskólum.

Markmið og starfsreglur

1 Rannsóknarstofan í textíl mun beita sér fyrir að kynna rannsóknir og þróunarverkefni með áherslu á textílgreinina á grunn-, framhalds- og háskólaskólastigum. Markmiðið er að styrkja tengslin og byggja brú á milli kennara og fræðimanna sem og háskólanema í milli. Markmiðið er einnig að stofan verði vettvangur fyrir og taki þátt í umræðum í samfélaginu sem tengjast skólastarfi og ólíkum starfssviðum greinarinnar.

Hlutverk stofunnar er:

- að efla tengsl menntunar og atvinnulífs í greininni og vera vettvangur fræðapróunar á sviðinu.
- að eiga frumkvæði og að skapa aðstæður til að sinna rannsóknum, miðla þekkingu og kynna niðurstöður rannsókna og vera vettvangur umræðna á sviðinu.

- að standa fyrir málþingum og ráðstefnum og öðrum viðburðum til að miðla þekkingu á sviði og starfssemi stofunnar.
- að auka samstarf og samtal milli hinna ólíku en skyldra faggreina innan textílgreinarinnar sjálfrar sem og annarra fræðigreina sem gæfi möguleika á fjölbreyttari rannsóknar- og þróunarverkefnum.

2 Formaður er starfsmaður Menntavísindasviðs Háskóla Íslands. Formenn og varaformenn Félags fata- og textílkennara í framhaldsskólum og Félags textílkennara í grunnskólum hafa fastar aðsetur í stjórn og eru meðstjórnendur virkir og mæta á stjórnarfundum. Listaháskóli Íslands tilnefnir aðila í stjórn fyrir sína hönd og eru það kennarar í fatahönnun. Haldinn er einn formlegur stjórnarfundur í maímánuði ár hvert auk þess eru haldnir netfundir, t.d. á haustin áður en Menntakvika er haldin. Stjórnin heldur úti hlaðvarpi undir heitinu Textílvarp Rannsóknarstofu í textíl á Spotify og eru umsjónarmenn þess Selma Ragnarsdóttir og Soffía Magnúsdóttir, báðar aðilar að rannsóknarstofunni. Stjórnin tilnefnir einnig fulltrúa í ráðgefandi nefndir sem stjórn rannsóknarstofunnar getur leitað til og haft samráð við, m.a. fræðslunefnd. Í fræðslunefnd eru: Birna Guðmundsdóttir formaður, Ásdís Jóelsdóttir, Guðrún Einarsdóttir og Kolbrún Jenný Gunnarsdóttir.

3 Allir aðilar stofunnar geta komið með tillögur um verkefni og geta komið þeim á framfæri við stjórn stofunnar og geta einnig tekið þátt í framkvæmd þeirra.

4 Rannsóknarstofan hefur aðsetur á Menntavísindasviði Háskóla Íslands og starfar undir hatti Menntavísindastofnunar MVS.

Verkefni og fundir Rannsóknarstofu í textíl árið 2022

Helstu atriði sem aðilar rannsóknarstofunnar vinna með:

- ✓ Skráning og gagnasöfnun
- ✓ Þátttaka í ráðstefnum, málþingum og Menntakviku
- ✓ Rannsóknir – nýlegar og í gangi og hvatning til nýrra
- ✓ Menntun – öll skólastig, námskrá, grunnþættir menntunnar, námsframboð og áherslur
- ✓ Námsbækur, námsefni, fræðibækur, ævisögur o.fl.
- ✓ Stofnanir, samtök og félög, söfn safneignir og varðveisla o.fl.
- ✓ Viðburðir, fyrirlestrar og sýningar
- ✓ Textílvorpið fór af stað um haustið 2021

Aðilafundur í Myndlistaskóla Reykjavíkur

Rannsóknarstofa í textíl hélt aðilafund í Myndlistaskóla Reykjavíkur 21.3.2022 og var dagskráin eftirfarandi:

17:30-17:45 Kynning á textíleild Myndlistarskólans í Reykjavík, kynnar voru Áslaug Thorlacius og Lilý Erla Adamsdóttir.

17:45-18:00 Kynning á fatahönnunardeild Listaháskóla Íslands, kynnar voru Eva María Árnadóttir og Þórunn María Jónsdóttir.

18:00-18:30 Kynning á nefndum innan Rannsóknarstofu í textíl:

- 18:00-18:10 Hlaðvarpsnefnd, sér um Textílvorpið. Kynnar voru Soffía Magnúsdóttir og Selma Ragnarsdóttir.
- 18:10-18:20 Menningarnefnd, sér um viðburði (sýningar, söfn eða vinnustofur) 1-2 sinnum á ári. Kynnar voru Sigríður Hjartadóttir og Kristín Garðarsdóttir.
- 18:20-18:30 Fag- og fræðslunefnd, sér um grúsk á bókum (eldri og nýjum) og safnmunum sem tengist fatnaði og textíl (textílvorv/lyst/handverk). Nefndin heldur einn fræðslufund á ári. Kynnar voru Birna Guðmundsdóttir og Ásdís Jóelsdóttir.

18:30-18:45 Kynning á Menntakvikun 2022. Kynnir var Ásdís Jóelsdóttir.

18:45-19:00 Skoðun á textíleild Myndlistaskólans í Reykjavík.

Markmið rannsóknarstofunnar eru ekki fullmótuð og eru margir möguleikar í stöðunni og er það í hlutverki stofnenda og stjórnaraðila að móta markmiðin. Auk þess á stofan að vera í stöðugri þróun og taka tillit til hugmynda og tillagna sem beint er til hennar frá þátttakendum stofunnar og öðrum áhugasömum. Umsvif og fjölbreytileiki greinarinnar mikill og eru aðilar, sem og aðrir innan faggreinarinnar, hvattir til að halda erindi á Menntakvikun eða vera til viðtals í Textílavarpinu eða kynningar á stærri aðilafundum.

Menntakvikun 2022

Tvær málstofur voru haldnar með átta erindum undir yfirheitinu Textíll: Sjálfbærni, nám, verndun og varðveisla. Erindin átta voru fjölbreytt og vöktu mikla athygli og umræður.

Hér er yfirlit yfir erindin og flytjendur þeirra sem og innihald:

Málstofa 1 -Textíll: Sjálfbærni, nám, verndun og varðveisla

Rafrænar verkefna- og ferilmöppur fyrir textílnemendur í grunnskóla

Flytjandi: Auður Björt Skúladóttir, Meistaraneimi MVS HÍ, leiðbeinandi Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun MVS HÍ

Í rannsóknarverkefninu var unnið með innihald og skipulag á rafrænum verkefna- og ferilmöppum fyrir nemendur í textíl. Markmiðið var að safna saman ljósmyndum af öllum verkefnum nemenda frá hugmynd að fullvinnslu, í hverjum hópi í hverjum árgangi á sem fljótverkastan hátt. Ferilmöppurnar tengjast hverju aldursþrepi; 1.-4., 5.-7. og 8.-10. bekk og gerðar aðgengilegar aðstandendum. Í rannsókninni var skoðað hvaða forrit vinna saman til að auðvelda færslu, flokkun og geymslu ljósmynda eftir hverja verkefnaviku. Niðurstöður sýndu að hentugast var að vinna verkefnamöppurnar í Google Slide þar sem hver nemandi getur haft sína eigin glærुकynningu. Verkefnamöppurnar eru síðan geymdar á Google Drive sem er rafrænt geymslusvæði þar sem hver árgangur hefur sína eigin árgangsmöppu. Inn í hverri möppu eru fjórar til fimm hópamöppur. Í hverjum hópi erum 10 til 14 nemendur. Allt er skráð inn á Google aðgang sem tengdur er við snjallsíma sem staðsettur er í kennslustofunni. Nemendur nota símann til að taka ljósmyndir af verkefnum sínum í lok hvers tíma. Þannig geta þeir ásamt kennara fylgst með framvindu verkefna frá hugmynd yfir í vinnslu og tilbúið verkefni. Í erindinu verður farið yfir vinnuferlið og þróun verkefnis og hver sé ávinningurinn af slíku skipulagi.

Stafrænt handverk til sjálfbærni fyrir nám og störf í fatahönnun

Flytjandi: Björg Ingadóttir, fatahönnuður, rekur fatahönnunarfyrirtæki

Markmiðið með rannsókninni var að búa til námsefni þar sem samtengdar eru aðferðir í 2D sniðagerð og 3D þrúfusaumi sem nýjung í fatahönnunarnámi á framhalds- og háskólastigi. Markmiðið með námsefninu er að stafrænt handverk sé metið til jafns á við annað handverk í skólakerfinu. Námsefnið samanstendur af myndböndum þar sem kennd er grunnfærni í hönnunarfórritinu CLO3D. Höfundur hafði tækifæri til að þróa og móta námsefnið í kennslu á framhaldsskólastigi og með námskeiðahaldi. Nemendur lærðu á helstu verkfæri og viðmót í fórritinu. Eftir að grunnfærni í fórritinu var náð hafa nemendur möguleika á að vinna einstaklingsverkefni þar sem vinnuferlið frá frumstigi er metið með leiðsagnar- og símati. Notkun á 3D fatatækni er mikilvægur valkostur þegar draga þarf úr kolefnissporum og umhverfisspjöllum af völdum tískuiðnaðarins þegar á upphafsstigi vöruþróunar. Þannig hefur hlutverk og störf fatahönnuða breyst mikið frá því sem áður var. Í erindinu er fjallað um sjálfbærni í tískuiðnaðinum og þau verkfæri sem

notuð eru til að ná þeim markmiðum og hvernig það hefur áhrif á þróun og mótun náms á framhalds- og háskólastigi.

Íslensk lopapeysa / Icelandic Lopapeysa sem verndað afurðaheiti

Flytjandi: Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun MVS HÍ

Árið 2020 féllst Matvælastofnun á að afurðarheitið „Íslensk lopapeysa / Icelandic Lopapeysa“ yrði skráð sem verndað afurðarheiti með vísan til uppruna. Skráningin byggist á lögum nr. 130/2014 um vernd afurðarheita sem vísa til uppruna, landsvæðis eða hefðbundinnar sérstöðu. Undanfari að þessu markmiði var samvinna höfundar að rannsókn á íslensku lopapeysunni, við Handprjónasamband Íslands og handverkshópa með sölustaði víða um land. Rannsóknin sem gefin hafði verið út í ritrýndri bók árið 2017 var undirstaðan fyrir því að mögulegt var að fara í umsóknarferlið. Til viðbótar fór höfundur af stað með ítarlegri rannsókn á uppruna og gerð lopapeysunnar sem söluvöru. Þær niðurstöður voru síðan færðar saman sem rök fyrir því að hún yrði skráð sem verndað afurðaheiti. Umsóknin tók mið af fyrrnefndum lögum, en færa þurfi rök fyrir uppruna og tilvist íslensku lopapeysunnar 30 ár aftur í tímann. Markmið umsóknarinnar var að stuðla að neytendavernd og rekjanleika afurðarinnar eins og tilgangur laganna segir til um. Aðeins þannig yrði ljóst fyrir neytandann hvaða vöru hann væri að kaupa og að hann gæti á auðveldan hátt gert greinarmun á handprjónaðri vöru sem prjónuð er á Íslandi og þeirra sem eru hand- eða vélprjónaðar erlendis. Í erindinu verður farið yfir gagnasöfnunina og niðurstöður, umsóknina og vinnuferlið við skráninguna hjá MAST sem m.a. fól í sér andmælarétt hagsmunaaðila.

Vefsíða - Sjálfbærar og umhverfisvænar textílaðferðir

Flytjandi: Kristína Berman, meistaranemi MVS HÍ og Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun MVS, leiðbeinandi

Höfundur vann verkefni til MT- gráðu á námskeiðinu *Sjálfsætt verkefni í list- og verkgreinum með áherslu á textíl*. Fyrir einu ári fékk höfundur styrk úr Nýsköpunarsjóði námsmanna til að vinna að rannsókn á náttúruleitun undir leiðsögn Ásdísar Jóelsdóttur, lektors í textíl við MVS HÍ. Í kjölfar þeirrar vinnu hafði höfundur tækifæri til að nýta þá rannsókn og prufa að kenna efnið með nemendum í starfsnámi sínu í þeim tilgangi að hanna síðan náms- og kennsluefni í formi vefsíðu. Á vormisseri 2022 vann höfundur síðan að hönnun vefsíðunnar. Rannsóknin bar heitið „Sjálfbærar og umhverfisvænar textílaðferðir“ þar sem prófaðar voru textílaðferðir til náttúruleitunar en litagjafarnir voru þeir sem finna má í nánasta umhverfi okkar, hér jurtir og ryð. Markmiðið var síðan að nýta niðurstöðurnar til textílkennslu. Höfundur gafst tækifæri til að nýta litunaraðferðirnar sem fengust með rannsókninni með nemendum í raunverulegum aðstæðum og á þeim tímaramma sem skólustarf býður upp á. Þær niðurstöður voru síðan nýttar til að útbúa náms- og kennsluefni fyrir byrjendur og lengra komna í sjálfbærum og umhverfisvænum textílaðferðum. Vefsíðan er einföld í framsetningu og myndræn þannig að innihaldið höfði til ólíkra einstaklinga óháð tungumálakunnáttu og aldri. Í erindinu verður fjallað um markmið, gerð og innihald vefsíðunnar.

Málstofa 2 - Textíll: Sjálfbærni, nám, verndun og varðveisla

Skapandi vettlingaprjóna fyrir byrjendur

Flytjandi: Sara Birgitta Magnúsdóttir, meistaranemi MVS HÍ, leiðbeinandi Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun MVS HÍ

Vettlingaprjón hefur í gegnum tíðina verið vinsælt prjónaverkefni í grunnskólum enda eru vettlingar eitthvað sem allir þurfa á að halda og því nýtsamleg prjónakunnátta. Til eru nokkrar prjónabækur sem innihalda uppskriftir fyrir vettlinga þar sem mögulega má nota einstakar uppskriftir til kennslu fyrir grunnskólanemendur. Síðan nýtist bókin ekki að öðru leyti. Auk þess þyrfti mögulega að

endurgera uppskriftina til þess að hún höfði til nemenda. Í Aðalnámskrá grunnskóla er lögð áhersla á eigin sköpun þar sem fylgt er eftir hugmynd til fullvinnslu. Lítið er um þrjónabækur eða námsefni þar sem unnið er markvisst með skapandi vettlingaprjón. Því er þörf fyrir kennslubók eða kennsluhefti sem er sérstaklega ætlað fyrir vettlingaprjón með áherslu á skapandi nálgun og þar sem verkefninu er fylgt eftir frá hugmynd að fullvinnslu. Út frá þessari hugmynd og þörf var farið af stað með verkefnið Skapandi vettlingaprjón fyrir byrjendur og eftirfarandi rannsóknarspurningu varpað fram: Hvernig má kenna nemendum á mið- og unglingastigi grunnskóla skapandi vettlingaprjón? Við innihald og uppbyggingu kennsluheftisins var tekið mið af hæfniviðmiðum í Aðalnámskrá grunnskóla og auk þess var leitað heimilda í útgefnum þrjónabókum. Unnið er út frá því að nemendur hafi þegar lært grunnatriði í prjóni og geti, í gegnum kennsluheftið, bætt við þekkingu sína, þróað eigin hugmynd og hannað og prjónað vettlingapar eftir eigin uppskrift. Markmið er að nemendur skrái hugmynd sína og samsetta vettlingauppskrift í vinnuskýrslu sem auðveldar þeim að fylgja eftir vinnuferlinu frá hugmynd að fullvinnslu.

Textill í mynd

Flytjandi: Judith Amalía Jóhannsdóttir, meistarnemi MVS HÍ, M.Ed lokaverkefni, leiðbeinandi Ásdís Jóelsdóttir, lektor í textíl og hönnun MVS HÍ

Í rannsókninni Textill í mynd eru tekin fyrir þrjú meginvið textílgreinarinnar: Vefnaður, prjón og þrykk. Um er að ræða námsefni sem samanstendur af tólf kennslumyndböndum fyrir börn á grunnskólaaldri. Þrjú myndbönd eru lengri og innihalda umfjöllun um sögu og hefð hvers af fyrrnefndum þremur sviðum. Níu myndbönd eru styttri og lýsa stökum verkefnum sem nemendum er ætlað að vinna að, þ.e. þrjú verkefni af hverju áðurnefndum sviðum. Með því að nota þessa þrískiptingu og raða verkefnunum niður eftir þessum þremur yfirsviðum er markmiðið að auka skilning nemenda á því að hver textílaðferð fyrir sig á sína sögu og hefðir. Tilgátan sem býr að baki verkefninu er sú að textílnám verði markvissara og ánægjulegra fyrir nemendur þegar þeir gera sér ljóst að sú tækni og þær aðferðir sem þeir tileinka sér eru hluti af langri og ríkulegri hefð. Verkefni sem kann að virðast lítilvægt og óáhugavert eitt og sér getur orðið stórmerkilegt þegar það er skoðað í samhengi við sögulegar hliðstæður. Með slíkum samburði er vonast eftir því að nemendur skilji betur tilganginn með verkefninu og fái þar með aukna hvatningu. Myndböndin tólf eru hugsuð sem viðbót við fremur lítið framboð af íslenskum kennslumyndböndum um textílaðferðir sem ætluð eru grunnskólabörnum. Í erindinu verður fjallað um gerð og innihald kennslumyndbandanna og hver sé ávinningurinn af slíku námsefni.

Með verkum handanna: Íslenskur refilsaumur fyrri alda

Flytjandi: Lilja Árnadóttir, fræðimaður, áður sviðsstjóri munasafns Þjóðminjasafns Íslands Í erindinu verður dregin upp mynd af rannsóknnum Elsu E. Guðjónsson (1924 – 2010), textíl- og búningafræðings, á forna íslenska refilsaumnum sem hún helgaði sig í áratugi. Höfundur erindis, Lilja Árnadóttir, aðstoðaði Elsu með rannsóknina seinustu æviár hennar. Rannsóknir Elsu sýna að varðveist hafa 15 verk frá síðmiðöldum og síðari öldum, en yngst af þeim er hökulkross frá 17. öld. Allir eru textílarnir varðveittir á söfnum og hluti þeirra á erlendum söfnum. Refilsaumdu klæðin eru dæmi um þróaða listsköpun fyrri alda á Íslandi. Ritheimildir greina frá því að umtalsverður fjöldi textíla prýddi kirkjur og híbýli á fyrri öldum, hér má nefna veggkjöld, refla og altarisklæði. Refilsaumur hefur tíðkast lengi og er saumgerðin auðþekkjanleg þar sem stærsti hluti útsaumsgarnsins er á réttunni en á röngunni sjást merki þess hvernig yfirþræðir hafa verið festir niður í grunnefnið. Eðli refilsaums gerir það mögulegt að draga upp fíngerðar myndir og segja með þeim sögur líkt og í málverki. Segja má að nálin hafi verið notuð á svipaðan hátt og penslar við til að draga upp myndir. Í erindinu verður fjallað um rannsóknir og niðurstöður Elsu E. Guðjónsson og innihald bókarinnar. Á næstunni mun Þjóðminjasafn Íslands gefa út bók með rannsóknarniðurstöðum Elsu. Ritstjóri bókarinnar er auk Lilju Mördur Árnason.

Útsaumspakkningar til varðveislu og sölu

Flytjandi: Lára Magnea Jónsdóttir, textílhönnuður

Tilgangur verkefnisins var að útbúa söluvöru í tengslum við sýninguna „Karólína vefari“, en sýningin var samstarf milli Borgarsögusafns Reykjavíkur/Árbæjarsafns og Heimilisiðnaðarfélags Íslands. Verkefnið gekk út á það að rannsaka útsaumsmyndur Karólínu Guðmundsdóttur vefara og vinna útsaumspakkningar til sölu. Gerður var samstarfssamningur milli höfundar og Heimilisiðnaðarfélags Íslands um verkefnið. Höfundur skoðaði gögn Karólínu, bæði er varðar útsaumsgerðir, útsaumsmyndur, garn og útsaumsefni. Fyrir valinu urðu nokkur myndur sem gætu verið aðgengileg fyrir alla, reynda sem óreynda. Valið var einnig að vinna eingöngu með krosssaum. Garn og strammi var valið saman og eftir töluverða yfirlegu var ekkert íslenskt hráefni sem kom til greina. Litasamsetningar voru hugsaðar þannig að flestir gætu fundið það sem félli að þeirra smekk. Umbúðir voru hafðar plastlausar og reitamynstur skýr og stór svo auðvelt væri að vinna eftir þeim. Verkefnið var krefjandi í vinnslu og margar áskoranir sem þurfti að takast á við í vinnuferlinu. Niðurstaðan urðu 18 mismunandi útsaumspakkningar sem hafa selst vel. Í erindinu verður fjallað um þær áskoranir sem fylgdu verkefninu og áherslur í verndun handverks og viðhaldi á sölumarkaði séð til framtíðar.

Textílvarp Rannsóknarstofu í textíl á Spotify

Markmiðið með hlaðvarpinu er að koma til móts við fræði-, fag- og áhugafólk innan faggreinarinnar. Fjallað er um viðburði sem snúa fjölbreyttum rannsóknum sem geta m.a. tengst; menntun, hönnun, tækni og framleiðslu, nýsköpun og listum, námi og kennslu og útgáfu bóka. Tekin hafa verið viðtöl við einstaka hönnuði, lista- og handverksfólk, útgefendur bóka, kennara o.fl.

1. Textílvarp 2022

Viðtal við Grétu Sörensen um nýútkomna bók hennar *Lopapeysubókin*.

2. Textílvarp 2022

Viðtal við Björgu Ingadóttur fatahönnuð.

3. Textílvarp 2022

Viðtal við Elsu Arnardóttur forstöðumann um stafræna textílsmiðju.

Viðtölin er hægt að nálgast á slóðinni: <https://open.spotify.com/show/1VjubicEp2v3GDp5cPJIR63>